

**ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙ. Η ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ****ΔΟΜΗ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ του μαθήματος ΕΡΜ-ΦΑΙΝ**1<sup>ο</sup> μάθημα της ενότητας ΙΙ (8<sup>ο</sup>): **Αναδρομή στην ιστορία της ερμηνευτικής**2<sup>ο</sup> μάθημα της ενότητας ΙΙ (9<sup>ο</sup>): **Ο Φρήντριχ Σλάιερμαχερ και η φιλοσοφική Θεμελίωση της ερμηνευτικής (α' μέρος)**3<sup>ο</sup> μάθημα της ενότητας ΙΙ (10<sup>ο</sup>): **Ο Φρήντριχ Σλάιερμαχερ και η φιλοσοφική Θεμελίωση της ερμηνευτικής (β' μέρος)****ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ 1<sup>ου</sup> μαθήματος ενότητας ΙΙ (8<sup>ο</sup> ΜΑΘΗΜΑ ΕΕ 2020):****Ιστορία της ερμηνευτικής**

1. Ετυμολογία: τι σημαίνει στην προέλευσή της η λέξη «ερμηνεύω»
2. Οι απαρχές στην κλασική αρχαιότητα και Σχολές ερμηνείας
3. Ιστορική εξέλιξη: αρχαιότητα-μεσαιώνας-αναγέννηση-Λούθηρος-
4. Παραδοσιακές περιοχές ερμηνευτικής προσέγγισης: κλασικοί-θεολογία-νόμοι
5. Ειδικές ερμηνευτικές: clavis/es και γενική ερμηνευτική
6. Το δοκίμιο του Β. Ντίλταϊ «Η γένεση της ερμηνευτικής»

**Η ιστορική παράδοση της ερμηνευτικής ως τέχνης κατανόησης και ερμηνείας κειμένων*****Αρχαιολογία της ιδέας του ερμηνεύειν και ετυμολογία του όρου***

Η ιδέα μιας ιδιαίτερης διαδικασίας πρόσβασης σε κάποιου είδους περιεχόμενα, που ενδιαφέρουν τον άνθρωπο να τα γνωρίζει και η οποία χαρακτηρίζεται ως «ερμηνεία» προέρχεται από τα βάθη της αρχαιότητας. Η ετυμολογία της ρίζας που εμπεριέχεται στις λέξεις «ερμηνεία» και «ερμηνευτική» καθώς και στο ρήμα «ερμηνεύω», από το οποίο παράγονται, δεν έχει γλωσσολογικά διασαφησθεί. Παρ' όλα αυτά ο σχηματισμός του ρήματος «ερμηνεύω» προέρχεται από το όνομα του θεού «Ερμή» και αποδίδει την επίσημη δραστηριότητά του, να διαμεσολαβεί μεταξύ θεών και ανθρώπων, ώστε να γίνονται κατανοητές οι βουλές των θεών στους θνητούς, οι οποίοι προφανώς δεν έχουν άμεση πρόσβαση σε αυτές, δεν επικοινωνούν άμεσα με τους θεούς. Ο Ερμής ως αγγελιαφόρος των θεών αποκαθιστά την δυνατότητα επικοινωνίας. Ως τέχνη του Ερμή άρα χαρακτηρίζεται μια διαδικασία διαμεσολάβησης νοημάτων απρόσιτων ή δυσπρόσιτων. Στην μυθολογική αρχαιότητα την αποστολή αυτήν της διαμεσολάβησης εκτός από τον ίδιο τον θεό Ερμή αναλάμβαναν και χαρισματικοί θνητοί, όπως οι μάντιες, οι οιωνοσκόποι κ.α. που επίσης ερμήνευαν τα σκοτεινά ή ακατανόητα για τους πολλούς σήματα, που έστελλαν οι θεοί στους θνητούς.

Ετσι, ήδη στις πρώτες απαρχές της θεματοποίησης μιας τέτοιας ιδιαίτερης λειτουργίας, η ερμηνεία εννοείται ως μια διαδικασία κατά την οποίαν:

1. καθίσταται προσβάσιμο κάτι που δεν μου είναι άμεσα προσιτό, και μάλιστα πρόκειται για κάτι που δεν είναι προσβάσιμο, επειδή:
2. δεν είναι αυτό το ίδιο φανερό σε εμένα και επειδή
3. αυτό το ίδιο είναι ξένο προς εμένα, δηλαδή δεν ανήκει σε εμένα τον ίδιο, δεν είναι οικείο μου.

Η ερμηνεία προσφέρει μια δίοδο (επι)κοινωνίας με αυτό το ξένο και άδηλο.

Μια επί πλέον πτυχή, που μπορούμε να διαγνώσουμε ήδη σε αυτήν την μυθολογική προέλευση της ιδέας της ερμηνείας είναι μια συνιστώσα *επιταγής*. Στον Πλάτωνα οι ερμηνευτικές τέχνες θεωρούνται τέχνες που επιτάσσουν: τα νοήματα που διαμεσολαβούνται έχουν τον χαρακτήρα προσταγών, πρόκειται για τις *βουλές* των θεών. Τα σήματα των θεών επιτάσσουν κάτι στους ανθρώπους.

Εδώ βλέπουμε ήδη μια ιδέα κυριότητας να συνυφαίνεται με την ιδέα της ερμηνείας. Το να κατανοήσεις, τι εννοεί κάποιος, που σου είναι ξένος, σημαίνει να υπακούσεις στις επιταγές του, ως προς αυτό που θέλει να σου ανακοινώσει, αυτό στο οποίο αποσκοπούν τα σήματά του. Ερμηνεία προϋποθέτει υπό κάποιαν έννοια την αναγνώριση της κυριότητας ή της αυθεντίας ενός άλλου πάνω σε αυτό που εσύ καλείσαι να κατανοήσεις.

Από αυτές τις αφετηρίες εννοιολόγησης παραλαμβάνεται αργότερα ο όρος «ερμηνεία» για να σημάνει γενικά την διαδικασία αποκατάστασης της κατανόησης και της επικοινωνίας κάθε φορά που αυτή για κάποιους λόγους βρίσκεται διαταραγμένη ή εμποδίζεται, κάθε φορά που κάτι που μας δίδεται προς κατανόηση μας εμφανίζεται ως ξένο.<sup>1</sup> Η περιοχή, όπου πρωταρχικά μια τέτοια διαδικασία αποδείχθηκε αναγκαία, είναι η περιοχή της γλώσσας και των κειμένων. Η γλώσσα παρά το γεγονός ότι αποτελεί το κατ' εξοχήν εργαλείο της επικοινωνίας, έχει την ιδιότητα να μην αποκαλύπτει άμεσα τα δηλούμενά της και επίσης εύκολα να χάνει την αμεσότητά της. Τόσο για κείμενα, που είναι από τις καταβολές τους ήδη νοηματικά δυσπρόσιτα, όσο και για κείμενα που έχουν πάψει για διάφορους λόγους είτε συνολικά είτε επί μέρους να είναι άμεσα κατανοητά σε αυτούς που ενδιαφέρονται να τα γνωρίζουν, απαιτείται η ιδιαίτερη εκείνη προσπάθεια της ερμηνείας. Εκ των πραγμάτων η ιστορική απόσταση, η γλωσσική εξέλιξη, η πολιτισμική απόσταση αποδείχθηκαν όροι αποξένωσης και συσκοτίσης της κατανοησιμότητας της γραπτής κληρονομιάς. Πολύ πριν τεθεί το θεωρητικό και

---

<sup>1</sup> Ήδη στην μυθολογική της έννοια η ερμηνεία, όπως είδαμε, εμφανίζεται ως «τέχνη», δηλαδή ως μια διακριτή δεξιότητα που ανήκει σε μια ιδιαίτερη κατηγορία μεταξύ των άλλων επιτηδευμάτων.

φιλοσοφικό ερώτημα, για το πώς είναι κάτι τέτοιο δυνατόν να συμβαίνει, προέκυψε η πρακτική ανάγκη αποκατάστασης της κατανόησης. Ήδη πολύ νωρίς στην ιστορία του πολιτισμού, όταν στην κλασική ελληνική αρχαιότητα τα ομηρικά έπη δεν ήταν πλέον άμεσα κατανοητά, τόσο λόγω της γλωσσικής απόστασης όσο και λόγω του πολιτισμικού χάσματος που χώριζε την κλασική εποχή από τις ιδέες του ομηρικού κόσμου, τέθηκε το ερώτημα της εξήγησης του νοήματός τους για τους σκοπούς της διδασκαλίας των νέων.

Ετσι δημιουργείται η ανάγκη μιας συνειδητής και τεχνικής προσπάθειας κατανόησης και μαζί με την ανάγκη αυτή γεννήθηκαν τα πρώτα ερωτήματα για τους όρους και τους κανόνες της «ορθής» κατανόησης των κειμένων. Σε αυτές τις απαρχές μιας πρακτικά ασκούμενης τέχνης της κατανόησης ανάγει ιστορικά ο Ντίλταϊ την ερμηνευτική μέθοδο, που ο ίδιος αναδεικνύει ως το βασικό μεθοδολογικό εργαλείο για τις ανθρωπιστικές επιστήμες. Στο δοκίμιό του «*Η γένεση της ερμηνευτικής*» (1910) για πρώτη φορά γίνεται αντιληπτή και παρουσιάζεται η ιστορία της ερμηνείας ως μια και συνεχόμενη πορεία ωρίμανσης της μεθοδολογικής συνείδησης στο πεδίο αυτό. Σταδιακά, αλλά σε συνεχή και συνεκτική αναζήτηση, σε διαδοχικές προσεγγίσεις αναπτύσσονται διαμέσου των αιώνων οι προβληματισμοί γύρω από τους κανόνες και την εκλέπτυνση των τεχνικών αλλά και την θεωρητική συγκρότηση της ερμηνείας ως μεθόδου και εν τέλει την αναζήτηση των όρων δυνατότητας και την φιλοσοφική γνωσιολογική θεμελίωση της κατανόησης στα πρόθυρα του 19<sup>ου</sup> αιώνα, στην φιλοσοφία για την γλώσσα της εποχής του Ρομαντισμού και κατ'έξοχήν στο έργο του Φρ. Σλάιερμάχερ.

Στην συνέχεια θα παραθέσουμε μια σειρά πεδίων, στα οποία αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε η ερμηνευτική, όπως αυτά παρουσιάζονται σε χρονική σειρά και στο δοκίμιο του Β. Ντίλταϊ. Και στην συνέχεια (5<sup>ο</sup>) θα παρουσιάσουμε διεξοδικά την φιλοσοφική θεμελίωση της ερμηνευτικής από τον Φρ. Σλάιερμάχερ.

### ***Ιστορικά παραδείγματα ερμηνευτικής ως τέχνης διαμεσολάβησης για την κατανόηση νοημάτων από την αρχαιότητα έως τον 18<sup>ο</sup> αιώνα***

#### ***I. Δυό παραδόσεις στην κλασική αρχαιότητα:***

α) ελληνική ερμηνευτική κυρίως για τα έπη του Ομήρου και την κοσμολογική ποίηση του Ησιόδου

β) ιουδαϊκή ερμηνευτική: ερμηνεία της Παλαιάς Διαθήκης – αλληγορική ερμηνεία των κειμένων με στόχο την νοηματική συνοχή του corpus.

***II. Αλεξανδρινοί χρόνοι:*** σύνδεση των δύο αυτών παραδόσεων, μεγάλο ερμηνευτικό/φιλολογικό έργο – Σχολή Αλεξανδρείας (ιστορική-γραμματική ερμηνεία), Σχολή Περγάμου (αλληγορική ερμηνεία),

**III. Υστερη αρχαιότητα και μεσαίωνας:** χριστιανική (πατερική) ερμηνευτική (Οριγένης – Αυγουστίνος). Ανάγκη διαμεσολάβησης μεταξύ του κόσμου της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης: ερμηνεία της Καινής Διαθήκης και θεολογική συνοχή της με την Παλαιά – ζητήματα ορθής ερμηνείας των γραφών έναντι 'αιρετικών' προσεγγίσεων → Δογματική ως πλαίσιο για την ορθή ερμηνεία των ιερών κειμένων

#### **IV. Αναγέννηση**

Εκ νέου αναδρομή στα πρότυπα της κλασικής αρχαιότητας με το τέλος του Μεσαίωνα. Νέες ανάγκες κατανόησης, νέα προσέγγιση των κλασσικών κειμένων – διαμεσολάβηση εποχών και πολιτισμών

#### **V. Νεώτεροι χρόνοι**

α) Θεολογική ερμηνευτική: -> περαιτέρω ανάπτυξη της ερμηνευτικής μεθοδολογίας από το κίνημα του Προτεσταντισμού (προκύπτει από την αρχή της προτεραιότητας των ίδιων των κειμένων ως επαρκούς βάσης για την ερμηνεία τους έναντι του δογματικού πλαισίου ως αφετηρίας στην μέχρι τότε ερμηνευτική: «sola scriptura»): Λούθηρος – Μελάγχθων – Matthias Flacius Illyricus, De ratione cognoscendi sacras litteras (1567): διατύπωση και συστηματοποίηση κανόνων εμμενούς κατανόησης του νοήματος γραπτών κειμένων, ιδιαίτερα βέβαια των ιερών κειμένων.

β) Ερμηνευτική του Δικαίου τουλάχιστον από τον 12<sup>ο</sup> αιώνα. Το ζήτημα της σωστής ερμηνείας της κείμενης νομοθεσίας κατά την εφαρμογή των νόμων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις – σχολιασμός των νομικών κειμένων με στόχο τον προσδιορισμό της σκοποθεσίας και της συνοχής τους.

γ) Ειδικές ερμηνευτικές («clavis» = «κλείδες», δηλ. κλειδιά) και οι πρώτες «γενικές ερμηνευτικές» κατά την εποχή του ορθολογισμού – Johann Martin Chladenius «Einleitung zur richtigen Auslegung vernuenftiger Reden und Schriften» (=Εισαγωγή στην ορθή εξήγηση λογικών ομιλιών και γραφών), Georg Friedrich Meier «Versuch einer allgemeinen Auslegungskunst» (=Δοκιμή μιας γενικής τέχνης της εξήγησης) - 1757.

**Σχόλιο για την ορολογία:** Ο όρος «εξήγηση» εννοεί εδώ την «εξήγηση νοήματος» και όχι βέβαια την «αιτιοκρατική εξήγηση από νόμους» με την έννοια δηλ. που χρησιμοποιείται ο όρος σήμερα στην φιλοσοφία των φυσικών επιστημών. Στην ερμηνευτική ο όρος «εξήγηση» παραπέμπει στην ιδέα ότι το νόημα εξ-άγεται, από-καλύπτεται (βγαίνει μέσα από το ίδιο γραπτό κείμενο). Ως όρος της ερμηνευτικής εξακολουθεί να χρησιμοποιείται στην θεολογία ως ειδικός κλάδος της «εξηγητικής». Στο εξής και προκειμένου να αποφευχθούν εννοιολογικές συγχύσεις, ως όρο στο

πλαίσιο της ερμηνευτικής θα τον χρησιμοποιώ πάντα στην μορφή «εξήγηση νοήματος» και όχι απλώς ως «εξήγηση».

Η πλούσια αυτή προϊστορία δεν είχε ποτέ θεωρηθεί ως συνεχής παράδοση μιας ενιαίας μεθόδου, που εξελίσσεται ανά τους αιώνες. Θεωρείτο απλά ως ξεχωριστές προσπάθειες να λυθούν πρακτικά ζητήματα κατανόησης με αφορμή συγκεκριμένες δυσκολίες που προέκυπταν κατά την πρόσληψη παλαιών κειμένων κλπ., και οι οποίες παρουσίαζαν κατά περίπτωση μια περισσότερο ή λιγότερο οργανωμένη μορφή. Ο πρώτος που αντιλήφθηκε την ενότητα αυτού του είδους της σκέψης και την παρουσίασε ως την *ενιαία και συνεχή ιστορική εξέλιξη μιας μεθόδου που προσιδιάζει στις επιστήμες του πνεύματος (τις λεγόμενες σήμερα «ανθρωπιστικές»)* υπήρξε ο Ντίλταϊ με το δοκίμιό του «Η γένεση της ερμηνευτικής» το 1900. Για πρώτη φορά παρουσιάζεται εκεί η ιστορία της ερμηνευτικής, ως μιας ενιαίας παράδοσης και ενοποιείται και ιστορικά ο χώρος αυτής της μεθόδου, πράγμα που ενίσχυσε την συνείδηση των νέων, αναδυόμενων ανθρωπιστικών επιστημών.

-----Καλέρη, 27-4<sup>ου</sup>-2020-----